

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»

Харків
2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»**

для студентів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

**Харків
2023**

Посібник для практичних занять з навчальної дисципліни «Міжнародне право» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право» / за заг. ред. В. М. Стешенка. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2023. 68 с.

У к л а д а ч і : СТЕШЕНКО Володимир Миколайович
СЕРДЮК Олександр Васильович
ТАРАСОВ Олег Володимирович
СЕНАТОРОВА Оксана Василівна
СІВАШ Олена Михайлівна
ГАЛАН Вікторія Олександрівна
АББАКУМОВА Дарина В'ячеславівна,
СОРОКУН Віталій Миколайович

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(протокол № 1 від 30.08.2023 р.)

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2023

Вступ.....	5
МОДУЛЬ 1. Основи міжнародного права.....	7
Заняття 1. Поняття та особливості міжнародного публічного права.....	7
Заняття 2. Суб'єкти міжнародного права.....	9
Заняття 3. Визнання і правонаступництво у міжнародному праві.....	11
Заняття 4. Джерела міжнародного права.....	14
Заняття 5. Право міжнародних договорів.....	19
Заняття 6. Співвідношення та взаємодія міжнародного і національного права.....	22
МОДУЛЬ 2. Основні галузі міжнародного права.....	25
Заняття 7. Міжнародне право прав людини.....	25
Заняття 8. Право зовнішніх зносин.....	28
Заняття 9. Територія у міжнародному праві.....	32
Заняття 10. Міжнародне морське право.....	35
Заняття 11. Міжнародне правосуддя.....	36
Заняття 12. Право міжнародної відповідальності.....	39
Заняття 13. Міжнародне кримінальне право.....	43

МОДУЛЬ 3. Міжнародне гуманітарне право.....	48
Заняття 14. Міжнародне гуманітарне право як галузь міжнародного права.....	48
Заняття 15. Поняття і види збройних конфліктів.....	54
Заняття 16. Право Гааги і право Женеви.....	60

ВСТУП

«Міжнародне право» є нормативною (обов'язковою) навчальною дисципліною при підготовці фахівців за спеціальністю 081 «Право».

Міжнародне право є особливою правовою системою, головне призначення якої полягає в забезпеченні міжнародного миру та безпеки, сталого розвитку міжнародного співтовариства в політичній, економічній, духовно-культурній та інших сферах діяльності. Вивчення цієї дисципліни дасть можливість студентам отримати знання з історії, теорії та практики міжнародно-правового регулювання відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, а також щодо імплементації міжнародно-правових зобов'язань України в національний правопорядок.

У межах програми студентам висвітлюються: поняття та особливості міжнародного публічного права; історія становлення та розвиток міжнародного права; суб'єкти міжнародного права; джерела міжнародного права; взаємодія міжнародного та національного права; право міжнародних договорів; право зовнішніх зносин; право міжнародних організацій; міжнародне право прав людини та інші галузі міжнародного права.

У результаті опанування навчального матеріалу студенти повинні:

– **знати** поняття «міжнародне право» як правову систему, науку, навчальну дисципліну; основні етапи становлення та розвитку міжнародного права; коло суб'єктів міжнародного права та їх основні ознаки; специфіку правового статусу міжнародних організацій; систему джерел міжнародного права; механізми імплементації норм міжнародного права в національні правопорядки держав; порядок укладення, функціонування, припинення та зупинення дії міжнародних договорів; підстави, види та форми міжнародно-правової відповідальності держав та індивідів; міжнародно-правовий режим морського, повітряного і

космічного просторів; міжнародно-правові підстави зміни державної території; порядок здійснення дипломатичних та консульських зносин; особливості міжнародно-правового захисту прав людини, основи міжнародного права в період збройних конфліктів та ін.;

– **вміти** формулювати ключові поняття і терміни міжнародного права; проводити порівняльно-правовий аналіз міжнародного права та національного права України, навчально-методичної та наукової літератури з міжнародного права; визначати особливості та загальні закономірності розвитку універсального і регіонального міжнародного права; застосовувати набуті знання у практичній професійній діяльності.

З усіх питань щодо підготовки до іспиту студентам рекомендується звертатися на кафедру.

МОДУЛЬ 1.

Основи міжнародного права

З а н я т т я 1.

Поняття та особливості міжнародного публічного права

П л а н

1. Історія міжнародного права.
2. Поняття, природа, система, джерела, суб'єкти та функції сучасного міжнародного публічного права.
3. Особливості міжнародного права, які відрізняють його від національного права.
4. Співвідношення міжнародного публічного права і міжнародного приватного права.
5. Міжнародне право та інші міжнародні нормативні системи (політична, економічна, морально-етична та інші).
6. Прояви міжнародно-правового нігілізму у сучасній зовнішньо політичній практиці держав.
7. Міжнародне право і глобальні проблеми людства.

Завдання

1. Розкрийте основні риси сучасного міжнародного права, що відрізняють його від класичного міжнародного права XVII–XIX ст.
2. Які доктринальні підходи існують щодо визначення міжнародного права (природне право, позитивізм, соціологічна школа права та ін.)?
3. Дайте порівняльний аналіз міжнародного і національного права.
4. Як співвідноситься міжнародне право і дипломатія?
5. Проаналізуйте прояви міжнародно-правового нігілізму у практиці держав.
6. Яку роль відіграє міжнародне право у подоланні глобальних проблем?

Список літератури:

Буроменський М. В. Міжнародне право на тлі викликів XXI століття. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права*: матеріали I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова (м. Харків, 27 листоп. 2015 р.): у 2 ч. Харків, 2015. Ч. 1. С. 5–17.

Буткевич О. В. Історія міжнародного права: підручник. Київ: Ліра-К, 2013. 416 с.

Буткевич О. В. Міжнародне право середніх віків. Київ: Вид-во гуманіст. л-ри, 2008. 672 с.

Дмитрієв А. І. Історія міжнародного права / А. І. Дмитрієв, Ю. А. Дмитрієва, О. В. Задорожній. Київ: Промені, 2008. 384 с.

Задорожній О. В. Генеза міжнародної правосуб'єктності України. Київ: К.І.С., 2014. 687 с.

Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 18–31.

Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т.; за заг. ред. В. В. Мицика. Харків: Право, 2019. Т. 1: Основи теорії. С. 15–61.

Тарасов О. В. Зміна парадигми міжнародного права: від закритого етатизму до відкритої багатоманітності. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України» (м. Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 300–303.

Тарасов О. В. Нарис історії харківської школи міжнародного права. *Український часопис міжнародного права*. 2018. № 1. С. 17–34. URL: <https://jusintergentes.com.ua/images/2018/1/Tarasov.pdf>

Тарасов О. В. Підготовка науково-педагогічних кадрів з міжнародного права у Харківському імператорському університеті. *Сучасні глобалізаційні виклики і міжнародне право*: матеріали IV Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова (м. Харків, 15 листоп. 2018 р.). Харків, 2018. С. 53–64.

Тарасов О. В. Структура міжнародно-правової реальності. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 168–174. URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/view/186751>

Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право. Київ: К.І.С., 2014. 1016 с.

З а н я т т я 2.

Суб'єкти міжнародного права

П л а н

1. Поняття та концепції суб'єкта міжнародного права.
2. Класифікація суб'єктів міжнародного права.
3. Характеристика міжнародної правосуб'єктності та її складових (персоноздатність, дієздатність і деліктоздатність).
4. Організації національно-визвольних рухів (народи (нації), що виборюють незалежність) як суб'єкти міжнародного права. Право народів (націй) на самовизначення.
5. Держава як суб'єкт міжнародного права.
6. Міжнародна правосуб'єктність субнаціональних територіальних одиниць (суб'єктів федерацій, автономій та ін.).
7. Міжнародна правосуб'єктність державоподібних утворень (Святий престол / Ватикан, Мальтійський орден та ін.).
8. Міжнародна правосуб'єктність міжнародних міждержавних організацій (ММУО).
9. Питання про визнання міжнародної правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій (МНУО) та транснаціональних корпорацій (ТНК).
10. Людина як суб'єкт міжнародного права. Необхідність подолання антропологічного нігілізму в доктрині міжнародного права.

Завдання

1. Розкрийте зміст поняття «суб'єкт міжнародного права» з точок зору різноманітних доктринальних підходів (природне право, позитивізм, соціологічна школа права та ін.).

2. Як співвідносяться міжнародно-правова дієздатність та деліктоздатність?

3. Чи існує визначення народу (нації) як суб'єкта міжнародного права?

4. Чи продовжує володіти правом на самовизначення народ, який вже сформував свою державність?

5. Чи існує право народу (нації) на демократичне повстання з метою відновлення конституційного ладу?

6. Поясніть службову функцію держави щодо забезпечення прав людини, прав народу (нації) та прав всього людства.

7. Як співвідноситься правосуб'єктність Святого престолу і Ватикану?

8. Чим відрізняються між собою такі недержавні актори як МНУО, ТНК та транснаціональні злочинні угруповання?

9. У чому полягає принциповість дискусій щодо міжнародної правосуб'єктності людини?

Список літератури:

Буткевич В. Г. Генеза доктрини міжнародної правосуб'єктності індивіда. *Право України*. 2010. № 2. С. 44–54.

Задорожній О. В. Генеза міжнародної правосуб'єктності України. Київ: К.І.С., 2014. 687 с.

Кулеба Д. І. Міжнародна правосуб'єктність: теорія і її перспективи. *Альманах міжнародного права*. 2010. Вип. 2. С. 70–83. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v2/07.pdf>

Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т.; за заг. ред. В. В. Мицика. Харків: Право, 2019. Т. 1: Основи теорії. С. 62–88.

Отрош М. І. Місце і роль Католицької церкви у міжнародному правопорядку. Київ; Одеса: Фенікс, 2017. 596 с.

Савчук К. О. Вільне місто. *Енциклопедія міжнародного права*: у 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін. Київ: Академперіодика, 2014. Т. 1. С. 511–512.

Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 115. С. 200–206.

Тарасов О. В. ООН і неурядові організації: перегляд механізму співробітництва. *Проблеми законності*. 1998. Вип. 33. С. 48–53.

Тарасов О. В. Співвідношення правосуб'єктності та відповідальності у міжнародному праві: персоніологічний аспект. *Римська декларація ЄС: нові пріоритети розвитку об'єднаної Європи*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 травн. 2017 р.): у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2017. Ч. 1. С. 41–53.

Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. Харків: Право, 2014. 512 с.

Чернобаєва Т. О. Основні сучасні міжнародно-правові концепції міжнародно-правової суб'єктності членів федерації. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 13. С. 192–203. URL: <https://prc.com.ua/№13-2017/>

З а н я т т я 3.

Визнання і правонаступництво у міжнародному праві

П л а н

1. Поняття і теорії визнання у міжнародному праві.
2. Види, форми і засоби визнання у міжнародному праві.
3. Поняття правонаступництва і континуїтету держав у міжнародному праві.
4. правонаступництво держав при утворенні нової незалежної держави у результаті деколонізації.

5. правонаступництво держав при об'єднанні та розпаді держав.

6. правонаступництво держав при відокремленні від держави частини території та утворенні на ній однієї чи декількох держав, а також при входженні однієї держави до складу іншої.

7. правонаступництво держав при обміні територіями.

8. правонаступництво України щодо колишнього СРСР та континуїтет щодо УРСР.

Завдання

1. Розкрийте зміст основних теорій визнання держав та урядів з посиланням на міжнародно-правову практику.

2. Наведіть приклади невизнаних та мало визнаних територіальних утворень, що претендують на статус незалежних держав.

3. Охарактеризуйте ситуацію з міжнародно-правовим визнанням Республіки Косово та протиправністю анексії Автономної Республіки Крим і міста Севастополь (Україна) Російською Федерацією.

4. Чим право народу (нації) на самовизначення відрізняється від сепаратизму?

5. Наведіть приклади міжнародного правонаступництва і континуїтету.

6. Які проблеми правонаступництва України щодо колишнього СРСР досі не врегульовано?

Список літератури:

Буроменський М. В. Міжнародно-правові проблеми постійного членства Російської Федерації в Раді Безпеки ООН. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 208–221. URL: <https://prc.com.ua/1-2014/#prc-->

Галан В. О. Ядерний спадок колишнього СРСР: проблеми міжнародного правонаступництва. *Проблеми законності*. 2005. Вип. 71. С. 181–188.

Задорожній О. В. Анексія Криму – міжнародний злочин. Київ: К.І.С., 2015. 576 с.

Марусяк О. В. Анексія Криму Російською Федерацією як злочин агресії проти України: міжнародно-правові аспекти. Чернівці: «Місто», 2016. 220 с.

Мельник А. Я. правонаступництво України щодо міжнародних договорів СРСР. Київ: Юрид. думка, 2005. 424 с.

Мельник С. О. Визнання воюючої сторони. *Енциклопедія міжнародного права*: у 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін. Київ: Академперіодика, 2014. Т. 1. С. 404–405.

Мельник С. О. Визнання повсталі сторони. *Енциклопедія міжнародного права*: у 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін. Київ: Академперіодика, 2014. Т. 1. С. 410–411.

Мельник С. О. Визнання уряду. *Енциклопедія міжнародного права*: у 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін. Київ: Академперіодика, 2014. Т. 1. С. 411–413.

Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т.; за заг. ред. В. В. Мицика. Харків: Право, 2019. Т. 1: Основи теорії. С. 279–351.

Ноговіцина Ю. О. Міжнародно-правові аспекти правонаступництва України. Київ: Проміні, 2006. 352 с.

Перевезенцев О. Ю. Міжнародно-правове регулювання інституту правонаступництва держав щодо міжнародних договорів. Київ: Знання, 2007. 262 с.

Резнева М. Д. Визнання воюючої та повсталі сторони: історично-правовий аспект. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. № 3. С. 134–138. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2010_3_29

Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. Харків: Право, 2014. 512 с.

З а н я т т я 4. Джерела міжнародного права

П л а н

1. Поняття, структура та класифікація норм міжнародного права.
2. Норми *jus cogens* у міжнародному праві.
3. Основні принципи міжнародного права: поняття і класифікація, юридичний зміст і місце в системі норм міжнародного права.
4. Поняття «джерела міжнародного права». Основні й допоміжні джерела.
5. Міжнародні договори як основне джерело міжнародного права.
6. Міжнародні звичаї: поняття, застосування, тенденції розвитку.
7. Загальні принципи права.
8. Рішення міжнародних судових органів.
9. Роль доктрини в міжнародному праві.
10. Акти міжнародних міжурядових організацій.
11. Поняття «м'яке» міжнародне право.
12. Односторонні акти як джерело міжнародного права.

З а в д а н н я

1. Чи можна стверджувати, що наведений у статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН перелік джерел міжнародного права є вичерпним? Чи встановлює стаття 38 ієрархію джерел?
2. Назвіть властивості міжнародного договору, що в прикладному значенні вирізняють його з-поміж інших джерел міжнародного публічного права.
3. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р. не набрала чинності. Однак, укладаючи міжнародні договори, суб'єкти міжнародного права керуються

нормами, що закріплені в цій Конвенції. Що є джерелом регулювання у цьому випадку: договір чи звичай?

4. У статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН міжнародний звичай визначається «як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми». Наведіть приклади міжнародних звичаєвих норм. Як слід розуміти загальну практику? Чи може бути створений партикулярний звичай?

5. У 1967 р. Міжнародний Суд ООН почав розгляд спору, що пов'язаний з делімітацією кордонів континентального шельфу в Північному морі між Федеративною Республікою Німеччини і Данією, з одного боку, і між Федеративною Республікою Німеччини і Нідерландами – з іншого. Сторони просили Суд визначити принципи і норми міжнародного права, застосовані до питань делімітації кордонів, на основі яких слід провести делімітацію. Данія і Нідерланди наполягали, що делімітація має бути проведена на основі принципу рівного віддалення, так як цей принцип визначений у статті 6 Конвенції про континентальний шельф 1958 р. При цьому ФРН наполягала, що ця стаття не може бути застосована до розмежування, оскільки ФРН не ратифікувала цю Конвенцію і не вважала її обов'язковою для себе. Однак Данія і Нідерланди вважали, що зазначена стаття є нормою звичаєвого міжнародного права, а отже обов'язкова для ФРН.

Чи можна вважати статтю 6 Конвенції про континентальний шельф 1958 р. такою, що відтворює існуючу норму звичаєвого міжнародного права, якщо взяти до уваги такі обставини:

а) Комісія міжнародного права ООН, під час підготовки проекту Конвенції про континентальний шельф, відзначала положення про рівну віддаленість як певний експеримент;

б) при вираженні згоди на обов'язковість Конвенції про континентальний шельф будь-яка держава могла зробити застереження до статті 6;

в) у статті 6 пріоритет перед методом рівновіддаленості надається делімітації за угодою сторін;

г) існують певні протиріччя щодо точного значення і обсягу поняття рівновіддаленості;

д) на момент прийняття рішення Міжнародним Судом ООН по цій справі пройшло вже 10 років з моменту прийняття Конвенції про континентальний шельф 1958 р. і лише 5 років з моменту набуття нею чинності (1964 р.).

6. Всесвітня організація охорони здоров'я розробила Міжнародні медико-санітарні правила (2005 р.). Держава А., що є членом ВООЗ, відхилила зазначені Правила через два місяці після повідомлення Генерального директора ВООЗ про прийняття таких Правил. Держава Б, що також є членом ВООЗ, отримавши повідомлення Генерального директора ВООЗ про прийняття таких Правил, не направляла жодних повідомлень Генеральному директору. З часу повідомлення про прийняття Правил пройшло більше ніж два роки.

Чи можуть норми-станданти (санітарні правила; міжнародні стандарти; технічні регламенти) міжнародних організацій мати обов'язковий характер?

Чи зобов'язують Міжнародні медико-санітарні правила державу А і державу Б?

7. У 1973 р. Нова Зеландія порушила у Міжнародному Суді ООН справу проти Франції відносно спору щодо законності ядерних випробувань в атмосфері, які проводилися Францією у південній частині Тихого океану, через що на державу-заявницю випали радіоактивні опади. Нова Зеландія просила суд винести рішення і зазначити, що «проведення урядом Франції ядерних випробувань в південно-тихоокеанському регіоні, які призводять до радіоактивних викидів, представляє собою порушення прав Нової Зеландії у відповідності з міжнародним правом, і що ці права будуть порушені в результаті будь-яких подальших таких випробувань» (пункт 11 *Nuclear Tests New Zealand v France*. URL:

http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1974.12.20_nuclear_tests2.htm).

Хоча у 1974 р. Міжнародний Суд ООН вказав, що хоча Франція під час слухань відмовилася від проведення

випробувань, а значить питання, по якому поданий позов, відсутнє, однак Суд звернувся до проблеми односторонніх актів.

Висловіть свою аргументовану думку, чи породжують заяви, зроблені від імені Французького уряду, міжнародно-правові зобов'язання, якщо взяти до уваги такі моменти:

а) Французький уряд повідомив усьому світу, включаючи Заявника, що серія атмосферних випробувань 1974 р. стане останньою, про намір ефективно припинити ці випробування;

б) цілі цих заяв доволі ясні, і адресовані міжнародному співтовариству в цілому;

в) при цьому Франція не визнавала, що вона була зобов'язана будь-яким правилом міжнародного права припинити свої випробування (Зокрема Франція не приєдналася до Договору про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі та під водою 1963 р.).

Список літератури:

Виявлення міжнародного звичаєвого права. Доповідь Комісії міжнародного права про роботу її шістдесят восьмої сесії (2016 р.). С. 8–138. URL:

<https://legal.un.org/docs/index.asp?path=%2E%2E%2Ffile%2Freports%2F2016%2Frussian%2Fa%5F71%5F10%2Epdf&lang=EFSSAC&referer=http://legal.un.org/cod/>

Гнатовський М. М. Нове народження звичаєвого міжнародного гуманітарного права. *Український часопис міжнародного права*. 2006. № 2. С. 17–22. URL: https://jusintergentes.com.ua/images/2006/2_2006-1.pdf

Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 24.10.1970 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text

Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі: Вчинено у м. Гельсінкі 1 серпня 1975 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text

Імперативні норми загального міжнародного права (*jus cogens*). Доповідь Комісії міжнародного права про роботу її сімдесят першої сесії (2019 р.). С. 271–247. URL: <https://legal.un.org/docs/index.asp?symbol=A%2F74%2F10&referer=http://legal.un.org/cod/&Lang=R>

Київець О. В. Методологія міжнародного права у контексті дослідження джерел міжнародного права: декілька загальних роздумів про вічне. *Український часопис міжнародного права*. 2012. № 1–2. С. 42–46. URL: https://jusintergentes.com.ua/images/УЧМП%201-2_2012.pdf

Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом / пер. з англ. Харків: Консум, 2000. 592 с.

Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 43–58.

Односторонні акти держав. Доповідь Комісії міжнародного права про роботу її п'ятдесят восьмої сесії (2006 р.). С. 193–201. URL:

<https://legal.un.org/docs/index.asp?path=%2E%2E%2Fpublications%2Fyearbooks%2Frussian%2F5F2006%5Fv2%5Fp2%2Epdf&lang=EFSRAC&referer=http://legal.un.org/cod/>

Сіваш О. М. Односторонні акти держав в сучасному міжнародному праві. *Форум права*. 2016. № 5. С. 174–179. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_5_30

Сіваш О. М. Діяльність Комісії міжнародного права по кодифікації і прогресивному розвитку теми «Односторонні акти держав». *Форум права*. 2016. № 4. С. 283–290. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_4_46

Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

Щокін Ю. В. Місце звичаїв загального міжнародного права у правопорядку України. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3 (50). С. 158–167. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprnu-3-2007r>

Щокін Ю. В. Роль міжнародно-правових звичаїв у формуванні імперативних норм міжнародного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 1 (48). С. 242–251. URL:

<http://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprn-1-2007r>

Щокін Ю. В. Формування міжнародно-правових звичаїв: розмежування понять «практика» і *opinio juris*. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 4 (43). С. 135–144. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprn-4-2005r>

Cedric M. J. Ryngaert, Duco W. Hora Siccama. Ascertaining Customary International Law: An Inquiry into the Methods Used by Domestic Courts. *Neth Int Law Rev* (2018) 65:1–25. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs40802-018-0104-y.pdf>

З а н я т т я 5.

Право міжнародних договорів

П л а н

1. Поняття і джерела права міжнародних договорів.
2. Поняття і класифікація міжнародних договорів.
3. Стадії укладення міжнародного договору.
4. Способи вираження згоди на обов'язковість міжнародного договору.
5. Застереження до міжнародних договорів.
6. Реєстрація та опублікування договорів.
7. Тлумачення міжнародних договорів.
8. Презумпція дійсності міжнародного договору. Встановлення недійсності міжнародного договору: підстави і наслідки.
9. Припинення і зупинення дії міжнародних договорів.

З а в д а н н я

1. Які правові наслідки таких процедур:
 - а) прийняття тексту міжнародного договору;
 - б) встановлення автентичності тексту міжнародного договору;

в) висловлення згоди на обов'язковість міжнародного договору;

г) реєстрації міжнародного договору.

2. У 1967 р. Міжнародний Суд ООН почав розгляд спору, що пов'язаний з делімітацією кордонів континентального шельфу в Північному морі між Федеративною Республікою Німеччини і Данією, з одного боку, і між Федеративною Республікою Німеччини і Нідерландами – з іншого. Сторони просили Суд визначити принципи і норми міжнародного права, застосовані до питань делімітації кордонів, на основі яких слід провести делімітацію. Данія і Нідерланди наполягали, що делімітація має бути проведена на основі принципу рівного віддалення, так як цей принцип визначений у статті 6 Конвенції про континентальний шельф 1958 р. При цьому ФРН наполягала, що ця стаття не може бути застосована до розмежування, оскільки ФРН не ратифікувала цю Конвенцію і не вважала її обов'язковою для себе. У свою чергу Данія і Нідерланди наполягали на тому, що хоча ФРН і не ратифікувала Конвенцію, в силу того, що ФРН підписала Конвенцію і не заявляла застережень щодо статті 6, вона зв'язана положеннями цієї Конвенції.

Висловіть свою аргументовану думку щодо позицій сторін спору.

Чи можуть положення багатостороннього договору застосовуватися до держави, що його не ратифікувала? За яких умов положення договору будуть обов'язкові для держав, які не беруть у ньому участі?

3. Визначте вплив збройного конфлікту на міжнародні договори.

Список літератури:

Мельник А. Я. Правонаступництво України щодо міжнародних договорів СРСР. Київ: Юрид. думка, 2005. 424 с.

Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буromенського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 80–93.

Мережко О. О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Таксон, 2002. 344 с.

Перевезенцев О. Ю. Міжнародно-правове регулювання інституту правонаступництва держав щодо міжнародних договорів. Київ: Знання, 2007. 262 с.

Наслідки збройних конфліктів для міжнародних договорів. Доповідь Комісії міжнародного права про роботу її шістдесят третьої сесії (2011 р.). С. 202–255. URL: <https://legal.un.org/docs/index.asp?symbol=A%2F66%2F10&referer=http://legal.un.org/cod/&Lang=R>

Керівництво з міжнародних договорів. Підготовлено Договірною секцією Управління з правових питань ООН. Нью-Йорк, 2002. 55 с. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/treaty_handbook.pdf

Керівництво з практики щодо застережень до міжнародних договорів. Доповідь Комісії міжнародного права про роботу її шістдесят третьої сесії (2011 р.). С. 21–55. URL: <https://legal.un.org/docs/index.asp?symbol=A%2F66%2F10&referer=http://legal.un.org/cod/&Lang=R>

П р а в о в і а к т и :

Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04#Text

Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.1994 р. № 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-94-п#Text>

Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>

Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

З а н я т т я 6.

Співвідношення та взаємодія міжнародного і національного права

П л а н

1. Теорії взаємодії міжнародного і національного права.
2. Взаємовплив міжнародного і національного права.
3. Національно-правова імплементація міжнародних зобов'язань держав. Інкорпорація, рецепція, відсилання.
4. Українська модель співвідношення міжнародного і національного права.
5. Застосування практики Європейського суду з прав людини у рамках вітчизняного правопорядку.

Завдання

1. Охарактеризуйте теорію взаємодії міжнародного і національного права, якої дотримується незалежна Україна.
2. Як співвідносяться загальноновизнані, загальнообов'язкові, універсальні принципи міжнародного права і Конституція України?
3. Наведіть приклади інкорпорації, рецепції та відсилання в юридичній практиці України.

4. Поясніть механізм подолання можливих колізій між національним законодавством України та джерелами міжнародного права.

Список літератури:

Буроменський М. В. Дія норм міжнародного права у конституційному правопорядку України: [підрозд. 1.3]. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т. 2. Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення. С. 59–76.

Буроменський М. В. Стаття 9 // Конституція України: наук.-практ. комент. / Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл., і допов. Харків: Право, 2011. С. 67–75.

Буроменський М. В. Стаття 18 // Конституція України: наук.-практ. комент. / Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл., і допов. Харків: Право, 2011. С. 131–139.

Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права. *Правова доктрина України*: у 5 т. / за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України. С. 632–662.

Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / за ред. В. Н. Денисова. Київ: Юстініан, 2006. 672 с.

Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 59–79.

Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т.; за заг. ред. В. В. Мицика. Харків: Право, 2019. Т. 1: Основи теорії. С. 222–244.

Тарасов О. В. Адаптація, імплементація чи гармонізація права ЄС? *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики*: матеріали наук. конф. (м. Харків, 11 травня 2016 р.): у 2 ч. Харків: Право, 2016. Ч. 1. С. 30–39.

Тарасов О. В. Міжнародно-правові наслідки застосування ч. 1 ст. 151 Конституції України. *Проблеми законності*. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. Вип. 34. С. 35–40.

Тарасов О. В. Співвідношення правових систем у контексті конституційної реформи: деякі питання методології. *Український часопис міжнародного права*. 2015. Спецвипуск: Міжнародне право і Конституція України. С. 7–11. URL: http://www.jusintergentes.com.ua/images/Spetsvypusk/IL_Constituti_on_part1.pdf

Щокін Ю. В. Місце звичаїв загального міжнародного права у правопорядку України. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3 (50). С. 158–167. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprnu-3-2007r>

Правові акти:

Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Про застосування Конституції України при здійсненні Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>

Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

МОДУЛЬ 2.

Основні галузі міжнародного права

З а н я т т я 7.

Міжнародне право прав людини

П л а н

1. Міжнародне право прав людини як галузь міжнародного права.
2. Основні підходи до класифікації прав людини.
3. Абсолютні права та права, що підлягають обмеженню.
4. Підстави і критерії правомірного обмеження прав людини.
5. Сутність позитивних зобов'язань держави.
6. Універсальний та регіональний рівень захисту прав людини: нормативні та інституційні аспекти.
7. Особливості контрольних механізмів міжнародних договорів у сфері захисту прав людини.
8. Особливості міжнародно-правового захисту окремих категорій населення: діти, жінки, біженці, особи з інвалідністю.

Завдання

1. Поясніть відмінності та взаємозв'язок захисту прав людини на національному та міжнародному рівні.
2. Визначте значення діяльності Ліги Націй для формування міжнародних стандартів захисту прав людини.
3. Поясніть природу абсолютності окремих прав людини.
4. Наведіть приклади правомірного обмеження прав людини та визначте критерії визнання правомірності таких обмежень.

Список літератури:

Головатий С. П. Про людські права: лекції. Київ: Дух і Літера, 2016. 760 с.

Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 187–208.

Стешенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір: навчальний посібник. 2-ге вид., змінене. Харків: Право, 2019. 392 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_7_copy.pdf

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 3-тє. Київ: Реферат, 2010. 848 с.

Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія. Харків: Право, 2018. 680 с.

de Schutter O. International Human Rights Law. Cases, Materials, Commentary. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 1033 p.

Report on the implementation of international human rights treaties in domestic law and the role of courts: adopted by the Venice Commission at its 100th plenary session (Rome, 10–11 October 2014). CDL-AD (2014)036-e. Venice Commission, Council of Europe. URL:

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)036-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)036-e)

Sarah J., Schultz J., Castan M. The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials, and Commentary. 2d ed. New York: Oxford University Press, 2005. 1048 p.

Правові акти:

Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

American Convention on Human Rights 22.11.1969 // Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System (Updated to February 2011). Secretariat of the Inter-American Court on Human Rights. URL: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-32.html>

Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights, U.N. Doc. E/CN.4/1985/4, Annex (1985): United Nations, Economic and Social Council. *University of Oslo – a leading European university*. URL: <https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5503/h09/undervisningsmateriale/SiracusaPrinciples.pdf>

З а н я т т я 8. Право зовнішніх зносин

П л а н

1. Державні органи зовнішніх зносин: поняття, класифікація, компетенція.
2. Дипломатичні представництва: функції, порядок утворення, класи.
3. Привілеї та імунітети дипломатичних представництв.
4. Привілеї та імунітети персоналу дипломатичних представництв.
5. Консульства: функції, порядок утворення, привілеї та імунітети.
6. Особливості привілеїв та імунітетів персоналу консульських установ.
7. Спеціальні місії: поняття, склад, привілеї та імунітети.
8. Представництва держав при міжнародних організаціях.

З а в д а н н я

1. Проаналізуйте порядок призначення глави та членів персоналу дипломатичних представництв.
2. Визначте, чим відрізняються і що спільного у привілеях та імунітетах дипломатичних представництв і консульств? Відповідь обґрунтуйте (з посиланнями на джерела).
3. У листопаді 1979 р. маніфестанти атакували посольство США в Тегерані і захопили осіб, які належали до дипломатичного і консульського персоналу США, а також відвідувачів посольства; архіви посольства були розграбовані. Незважаючи на заклики про допомогу, компетентні іранські влади не втручалися в події. Пізніше частину заручників відпустили. Однак, звільнення інших заручників іранська влада обумовила певними вимогами, що мали виконати США. 29 листопада 1979 р. США порушили в Міжнародному Суді ООН справу проти Ірану (Справа, що стосується дипломатичного і

консульського персоналу США в Тегерані. Коротке викладення рішень, консультативних висновків і постанов Міжнародного Суду 1948–1991 рр. С. 133–138 URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/summaries/summaries-1948-1991-ru.pdf>).

Дайте міжнародно-правову оцінку даної ситуації з посиланням на Віденську конвенцію про дипломатичні зносини 1961 р.

4. Особа була затримана правоохоронними органами держави В під час фотографування секретного підприємства цієї держави. Вже у поліцейському відділку затриманий пред'явив дипломатичну картку – ця особа виявилась секретарем посольства держави А у державі В. Дипломатичний агент, виправдовуючись, посилався на функції дипломатичного представництва, вказані у пункті d статті 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. З'ясувавши статус затриманого, його звільнили. Секретар посольства держави А був оголошений *persona non grata*.

Чи правомірне посилання секретаря посольства держави А за цих підстав і обставин? Чи правомірні дії влади держави В? В яких випадках дипломатичний представник може бути визнаний *persona non grata*?

Якщо, держава А відмовиться відкликати секретаря посольства, оголошеного *persona non grata*, до яких дій може вдатися держава В?

5. Пан Х, будучи послом держави А у державі В та, здійснюючи свої безпосередні функції, замовив публікацію у виданні в державі В, але не виплатив гонорар за підготовлену на його прохання статтю. Чи компетентний суд держави А розглядати позов до пана Х про відшкодування оплати?

Чи зміниться ситуація, якщо пан Х буде генеральним консулом держави А в державі В?

6. Пан Х, консул держави А у державі В, під час побутової сварки у себе вдома наніс тяжкі тілесні ушкодження дружині. Чи можуть правоохоронні органи держави В здійснювати юрисдикцію щодо пана Х? Обґрунтуйте відповідь посилаючись на Віденську конвенцію про консульські зносини 1963 р.

Якщо такий злочин здійснить посол держави А у державі В, чи можуть правоохоронні органи держави В здійснювати юрисдикцію щодо пана Х? Обґрунтуйте відповідь посилаючись на Віденську конвенцію про дипломатичні зносини 1961 р.

7. У Генеральному консульстві Австралії в Україні сталася пожежа. Українська сторона запитала про можливість увійти до приміщення установи для гасіння пожежі. Австралійська сторона зволікала з відповіддю і пожежники увійшли у консульство і загасили вогонь. Дайте правову оцінку такій ситуації.

Чи зміниться оцінка, якщо пожежа відбувалася б у віце-консульстві Азербайджану?

8. У чому полягають особливості діяльності спеціальних місій?

9. У чому полягає специфіка діяльності представництв держав при міжнародних організаціях?

Список літератури:

Гуменюк Б. І. Основи дипломатичної і консульської служби: навч. посіб. Київ: Либідь, 1998. 248 с.

Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 143–169.

Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право: підручник. Львів: Більбос, 2002. 352 с.

Сагайдак О. П., Сардачук П. Д. Посольство і консульство: організація і форми роботи: навч. посіб. Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, ЛНУ ім. І. Франка. Київ: Знання. 2014. 317 с.

Сагайдак О. П., Сардачук П. Д. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи: навч. посібник. 2-ге вид. Київ: Знання, 2008. 295 с.

Сіваш О. М. Міжнародно-правова регламентація недоторканості приміщень дипломатичних представництв. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 59. С. 215–219.

Правові акти:

Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18.04.1961 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048#Text

Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047#Text

Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів, від 14.12.1973 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_389#Text

Конвенція про спеціальні місії від 08.12.1969 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092#Text

Конституція України від 28.06.1996 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Консульський статут України: затв. Указом Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>

Положення про закордонні дипломатичні установи України: затв. Указом Президента України від 15.03.2021 р. № 99/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99/2021#Text>

Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні: затв. Указом Президента України від 10.06.1993 р. № 198/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93#Text>

Положення про Міністерство закордонних справ України: затв. Указом Президента України від 30.04.2016 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-п#Text>

Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

З а н я т т я 9. Територія у міжнародному праві

П л а н

1. Поняття та види територій у міжнародному публічному праві.
2. Поняття територіального верховенства, правова природа, склад.
3. Підстави зміни державної території.
4. Державні кордони та їх правовий режим.
5. Територіальні спори та претензії.
6. Території з особливим правовим режимом.

З а в д а н н я

1. Опишіть склад державної території.
2. Схематично покажіть межі внутрішніх вод, територіального моря, прилеглої зони, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони.
3. Підготуйте доповідь: «Зміна державних кордонів України у ХХ ст.».
4. Охарактеризуйте стан міжнародно-правового регулювання державних кордонів України з державами – членами Європейського Союзу.
5. Охарактеризуйте стан міжнародно-правового регулювання державних кордонів України з державами – учасницями Співдружності Незалежних Держав.
6. З якими державами-сусідами України ще не завершена процедура демаркації?
7. Підготуйте доповідь: «Міжнародно-правове регулювання потрійних точок стику державного кордону України».
8. Охарактеризуйте стан міжнародно-правового регулювання морських кордонів України.

9. Підготуйте доповідь: «Юридична сила Будапештського меморандуму 1994 року».

10. Поясніть міжнародно-правові наслідки анексії Криму Росією.

Список літератури:

Задорожній О. В. Наслідки незаконної анексії Кримського півострова Російською Федерацією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 262–266. URL: http://lsej.org.ua/6_2014/73.pdf

Задорожній О. В. Питання кордонів в україно-російських міждержавних відносинах в період від розпаду СРСР до підписання Договору про дружбу, співробітництво та партнерство 1997 року. *Український часопис міжнародного права*. 2012. № 1-2/2012. С. 8–15. URL: http://jusintergentes.com.ua/images/%D0%A3%D0%A7%D0%9C%D0%9F%201-2_2012.pdf

Задорожній О. В. Правомірні підстави зміни належності державної території за сучасним міжнародним правом і анексія Криму Російською Федерацією. *Держава і право. Юридичні науки*. 2015. Вип. 67. С. 384–394. URL: <http://idpnan.org.ua/files/derjava-i-pravo.-yuridichni-nauki.-vipusk-67-2015.pdf>

Стешенко В. М. Міжнародно-правова характеристика Будапештського меморандуму 1994 року. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 251–254. URL: http://lsej.org.ua/6_2016/70.pdf

Стешенко В. М. Еволюція і сучасний стан інституту оренди території у міжнародному публічному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 403–408. URL: http://lsej.org.ua/6_2017/119.pdf

Правові акти:

Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою Республікою про Закарпатську Україну від 29 червня 1945 р. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/1129/17/>

Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки: Вчинено у м. Керчі 24 грудня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205#Text

Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Польською Республікою про радянсько-польський державний кордон від 16 серпня 1945 р. URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Договор_между_СССР_и_Польской_Республикой_о_Советско-Польской_государственной_границе_от_16.08.1945

Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Польською Республікою про обмін ділянками державних територій від 15 лютого 1951 р. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19520110063/O/D19520063.pdf>

Додатковий протокол до Договору між Україною і Республікою Молдова про державний кордон щодо передачі у власність Україні ділянки автомобільної дороги Одеса – Рені в районі населеного пункту Паланка Республіки Молдова, а також земельної ділянки, по якій вона проходить, і режиму їх експлуатації: Вчинено у м. Києві 18 серпня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_047#Text

Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі: Вчинено у м. Гельсінкі 1 серпня 1975 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text

Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї: Підписано у м. Будапешт 5 грудня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>

Територіальна цілісність України: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 27.03.2014 р. № 68/262. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/68/262>

Рішення у справі Міжнародного Суду ООН про делімітацію у Чорному морі (Румунія проти України) від 03.02.2009 р. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/132>

З а н я т т я 10. Міжнародне морське право

П л а н

1. Джерела та принципи міжнародного морського права.
2. Значення і способи визначення ширини територіального моря.
3. Внутрішні морські води. Історичні затоки.
4. Територіальне море.
5. Прилегла зона.
6. Виключна (морська) економічна зона.
7. Континентальний шельф.
8. Поняття відкритого моря і його свободи.
9. Морське дно.
10. Морські протоки і морські канали.
11. Міжнародно-правовий режим Арктики.

П р а в о в і а к т и :

Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. № 162/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-вр#Text>

Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>

Про прилеглу зону України: Закон України від 06.12.2018 р. № 2641-VIII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2641-19#Text>

Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text

Рішення у справі Міжнародного Суду ООН про делімітацію у Чорному морі (Румунія проти України) від 03.02.2009 р. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/132>

З а н я т т я 11. Міжнародне правосуддя

П л а н

1. Міжнародні суди: поняття та класифікація.
2. Особливості судової та консультативної юрисдикції міжнародних судів.
3. Виконання рішень міжнародних судів.
4. Міжнародний Суд ООН.
5. Регіональні й спеціальні міжнародні судові установи.
6. Орган розв'язання спорів Світової організації торгівлі (Dispute Settlement Body / DSB).
7. Міжнародний трибунал з морського права (International Tribunal for the Law of the Sea / ITLOS).
8. Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (International Centre for Settlement of Investment Disputes / ICSID).
9. Постійна палата третейського суду (Permanent Court of Arbitration / PCA).
10. Міжнародні арбітражні (третейські) суди.

Завдання

1. Дайте міжнародно-правовий аналіз рішення Міжнародного Суду ООН у справі Румунія проти України від 03.02.2009 р.

2. Наведіть аргументи, які ЄСПЛ використав у рішенні по справі Луїзиду (Loizidou) проти Туреччини від 28 липня 1996 р.

3. Проаналізуйте зміст рішення Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольма у справі «Нафтогаз» проти «Газпрому» від 22 грудня 2017 р.

4. Проаналізуйте зміст рішення Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольма у справі «Нафтогаз» проти «Газпрому» від 28 лютого 2018 р.

5. Проаналізуйте зміст рішення Міжнародного арбітражного суду при Міжнародній торговельній палаті у справі «Ощадбанк» проти Росії від 26 листопада 2018 р.

6. Дайте загальну характеристику справам України проти Росії в Європейському суді з прав людини.

7. Підготуйте доповідь: «Справа України проти Росії щодо порушення останньою положень Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1966 р. та Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р.».

8. Підготуйте доповідь: «Справа України проти Російської Федерації в Арбітражному трибуналі з морського права».

Список літератури:

Бобровник С. В. Конфлікт і компроміс у рішеннях міжнародних судових інституцій як міжнародній складовій правотворчості України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2011. Вип. 51. С. 17–26. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32798/03-Bobrovnik.pdf>

Бойко А., Костюк Н. Виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу на території України. *Юридична газета*

online. 11 липня 2018 р. № 29–30 (631–632). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/vikonannya-rishen-mizhnarodnogo-kommerciynogo-arbitrazhu-na-teritoriyi-ukrayini.html>

Бойко І. С. Міжнародне прецедентне право: теорія та практика (рішення Міжнародного Суду ООН щодо морських територіальних просторів). *Право і суспільство*. 2017. № 6/2017. С. 199–204. URL:

http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/6_2017/part_1/35.pdf

Захарченко Т. Арбітражний інститут Торгової палати м. Стокгольма. *Право України*. 2011. № 11/12. С. 291–298.

Київець О. Вплив практики постійних міжнародних судових органів міжнародного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 6. С. 135–137.

Маланчук Пітер. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом: підручник; відп. ред. М. В. Буроменський. 7 вид., перероб. Харків: Фірма «Консум», 2000. С. 387–420.

Мисишин А. Джерела правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6/2018. С. 41–45. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/9.pdf>

Пасічник Я. С. Виконання рішень міжнародних судів. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 5. С. 152–157. URL: http://visnyk-pravo.at.ua/uk/visnik_mdu_2013_vipusk_5.pdf

Терещенко О. В. Актуальні питання міжнародного правосуддя. *Юридична наука*. № 1(55)/2016. С. 40–48. URL: <https://legal.nam.edu.ua/journal/n-1-2016.pdf>

Терещенко О. В. Вирішення спорів міжнародними судами. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 389–393. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_4/389.pdf

Терещенко О. В. Глобалізація та її вплив щодо вирішення спорів інститутами міжнародного судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 172–180. URL: <http://apdp.in.ua/v65/22.pdf>

Щелкунов О. Порядок визнання рішень іноземних судів на території України. *Право України*. 2004. № 6. С. 70–74.

Ivankiv I. B. Reasons for emergence and development of the international judicial bodies. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2016. С. 119–123. URL: http://lsej.org.ua/1_2016/33.pdf

П р а в о в і а к т и :

Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.12.1999 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Text>

Case of Loizidou v. Turkey (Article 50). European Court of human rights. Judgement on 28 July 1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-58201%22%5D%7D>

З а н я т т я 12.

П р а в о м і ж н а р о д н о ї в і д п о в і д а л ь н о с т і

П л а н

1. Поняття, види, принципи, джерела та суб'єкти міжнародно-правової відповідальності. Статті про відповідальність держав 2001 р.

2. Юридичні та фактичні підстави міжнародно-правової відповідальності держав.

3. Приписування порушення державі.

4. Елементи і види міжнародних правопорушень.

5. Особливості відповідальності держав за серйозні порушення імперативних норм (агресію, геноцид, серйозні порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права).

6. Обставини, що виключають міжнародну протиправність діянь.

7. Реалізація міжнародно-правової відповідальності. Міжнародно-правові зобов'язання *erga omnes*.

8. Форми відшкодування шкоди, заподіяної міжнародним правопорушенням: реституція, компенсація і сатисфакція.

9. Контрзаходи і санкції у міжнародному праві. Санкції у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України.

Завдання

1. У чому полягають особливості міжнародно-правової відповідальності, що відрізняють її від відповідальності осіб за національним правом? Хто є суб'єктами міжнародно-правової відповідальності? Назвіть приклади міжнародно-правової відповідальності в залежності від суб'єктів.

2. Дайте поняття змісту міжнародно-правової відповідальності та назвіть основні джерела та принципи права міжнародної відповідальності. Яка юридична сила Статей про відповідальність держав 2001 р.?

3. Охарактеризуйте види міжнародної відповідальності: об'єктивна (відповідальність за ризик) і суб'єктивна (відповідальність за правопорушення). Поясніть підстави застосування об'єктивної міжнародно-правової відповідальності.

4. Назвіть юридичні і фактичні підстави відповідальності держав. Поведінка яких органів та осіб приписується державі? Чи відповідає держава за дії приватних осіб; за дії повстанців, що повстали проти неї на її території?

5. Назвіть елементи міжнародного правопорушення та їх види. Наведіть приклади міжнародно-протиправних діянь, що є прямим порушенням міжнародних зобов'язань (заподіяння шкоди однією державою іншій) і опосередкованим порушенням (заподіяння шкоди державою громадянам інших держав) та визначте засади міжнародно-правової відповідальності у кожному з прикладів.

6. Особливості відповідальності держав за серйозні порушення імперативних норм (агресію, геноцид, серйозні порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права). Охарактеризуйте суть зобов'язань *erga omnes*, що виникають у всіх держав у зв'язку з порушенням імперативних норм.

7. Дайте визначення акту агресії за резолюцією ГА ООН 3314 (1974 р.). Охарактеризуйте дії Російської Федерації в Криму у лютому – березні 2014 р. у світлі цієї резолюції. Яка юридична сила цієї резолюції, яка юридична сила її норм?

8. Які обставини виключають протиправність відповідно до тексту Статей про відповідальність держав 2001 року? Охарактеризуйте кожну з них.

9. Як реалізується міжнародна відповідальність держав? Хто може закликати державу-порушницю до відповідальності? Які дії може вживати потерпіла держава? Які дії зобов'язанні вжити всі держави у випадку порушення імперативних норм міжнародного права? Як реалізується відповідальність за шкоду, завдану іноземним приватним особам: особливі умови дипломатичного захисту.

10. Охарактеризуйте різні форми відшкодування шкоди. Наведіть приклади різних форм відшкодування шкоди державами.

11. Дайте поняття контрзаходів, санкцій у міжнародному праві, визначте підстави та умови їх застосування, назвіть види контрзаходів та санкцій.

12. Дайте юридичний аналіз санкціям, застосованим у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України.

Список літератури:

Андрейченко С. С. Поняття «ставлення у вину» («imputability») та «присвоєння» («attribution») у міжнародному праві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 9. С. 167–172.

Антонович М. Відповідальність держави та особи в міжнародному праві. *Український часопис міжнародного права*.

2002. № 2. С. 21–28. URL:
[https://jusintergentes.com.ua/images/2002/2002\(2\)-2.pdf](https://jusintergentes.com.ua/images/2002/2002(2)-2.pdf)

Василенко В. А. Відповідальність і санкції у сучасному міжнародному праві. *Антологія української юридичної думки*. Т. 10. Юридична наука незалежної України. Київ: Вид. дім «Юрид. кн.», 2005. С. 887–892.

Волощук О. Т. Особливості відповідальності глав держав у міжнародному праві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 10. С. 175–184.

Денисов В. Н. Абсолютна відповідальність у міжнародному праві (тенденції розвитку). *Держава і право у світлі сучасної юридичної думки*: зб. наук. пр. на пошану акад. Ю. С. Шемшученка. До 75-річчя від дня народж. / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Юрид. думка, 2010. С. 426–435.

Малишева Ю. В. Відмежування поняття «санкції» від суміжних понять «примусові заходи» та «контрзаходи» в міжнародному праві. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 320–324. URL:
<https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/50/1-2014-pdf>

Малишева Ю. В. Розвиток інституту санкцій у сучасному міжнародному праві. *Публічне право*. 2012. № 2. С. 170–176.

Савчук К. О. Становлення інституту відповідальності міжнародних організацій в сучасному міжнародному праві // *Міжнародне право XXI століття: сучасний стан та перспективи розвитку*: [кол. моногр.]: з нагоди 60-ліття В. М. Репецького / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: ЛА «Піраміда», 2013. С. 144–157.

Правові акти:

Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами, від 29 березня 1972 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126#Text

Статті про відповідальність міжнародних організацій, прийняті резолюцією ГА ООН 66/100 від 9 грудня 2011 р. URL:

<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n11/464/82/pdf/n1146482.pdf?token=1cplF0A05jIndwd08m&fe=true>

Статті про дипломатичний захист, прийняті резолюцією ГА ООН 62/67 від 4 грудня 2007 р. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n07/467/79/pdf/n0746779.pdf?token=vL3zlrCN5dU1I7wIgs&fe=true>

Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

Статті про відповідальність держав 2021 року з коментарями. Доповідь Комісії міжнародного права ООН, прийнята на 53 сесії.

Міжнародна відповідальність за шкідливі наслідки дій, не заборонених міжнародним правом. Комісії міжнародного права ООН про роботу її 58 сесії. URL: <https://legal.un.org/ilc/reports/2006/russian/chp5.pdf>

EU restrictive measures against Russia over Ukraine (since 2014). URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-ukraine-crisis/>

З а н я т т я 13.

Міжнародне кримінальне право

П л а н

1. Розвиток міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю: міжнародне кримінальне право, транснаціональне кримінальне право і правова допомога у кримінальних справах. Розвиток міжнародної кримінальної юстиції: від Нюрнбергу до Гааги.

2. Національна і міжнародна кримінальна юрисдикція; принципи кримінальної юрисдикції держав.

3. Поняття, предмет і джерела міжнародного кримінального права. Загальні принципи міжнародного кримінального права.

4. Міжнародні злочини: поняття, елементи і класифікація. Загальні елементи геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії.

5. Міжнародний кримінальний суд (МКС): застосовне право, юрисдикція, судоустрій і процедура провадження. Особлива роль і захист потерпілих в МКС. Співробітництво МКС з ООН і державами.

6. Особливості комплементарної юрисдикції МКС. Юрисдикція МКС щодо України.

7. Міжнародне співробітництво в боротьбі з транснаціональними злочинами. Поняття транснаціональної організованої злочинності.

8. Міжнародне співробітництво у сфері правової допомоги у кримінальних справах. Екстрадиція.

Завдання

1. Які основні віхи у розвитку міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю можна виділити? Охарактеризуйте відмінності між міжнародним кримінальним правом, транснаціональним кримінальним правом і правовою допомогою у кримінальних справах.

2. Охарактеризуйте принципи національної кримінальної юрисдикції (територіальний, персональний, захисту, універсальний). Яке значення мають ці принципи?

3. Розкрийте внесок Нюрнберзького трибуналу у розвиток міжнародного кримінального права. Як змінилися загальні принципи міжнародного кримінального права?

4. Які елементи мають міжнародні злочини? Розкрийте загальні (контекстуальні) елементи міжнародних злочинів: геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії.

5. МКС: відмінності від попередніх трибуналів ad hoc, застосовне право, судоустрій. Охарактеризуйте особливості юрисдикції МКС за предметом, за часом за колом осіб і за територією. У чому полягає суть комплементарної юрисдикції

МКС?

6. Особливості юрисдикції МКС щодо України: дві декларації *ad hoc* за ст. 12(3) на фоні відсутності ратифікації. Які злочини, на думку Прокурора МКС, імовірно мали місце в Україні протягом збройного конфлікту, що розпочався у лютому 2014 року. Питання кваліфікації збройного конфлікту в Криму і на Сході України та визначення сторін конфлікту.

7. Назвіть головні ознаки транснаціональних злочинів. Які особливості міжнародного співробітництва у боротьбі з такими злочинами? Охарактеризуйте один з транснаціональних злочинів на вибір (тероризм, піратство, корупція, торгівля людьми, кіберзлочинність).

8. Назвіть основні джерела правового регулювання правової допомоги у кримінальних справах. Назвіть традиційні форми правової допомоги, підстави для відмови у її наданні і основні органи держави, компетентні здійснювати діяльність у цій сфері.

9. Визначте поняття, юридичні підстави і принципи екстрадиції. Чим відрізняється видача осіб від передачі осіб іншим державам; у чому полягають особливості передачі осіб Міжнародному кримінальному суду? Екстрадиційні обмеження: принцип «подвійної кримінальності», принцип спеціалізації, «система мінімального терміну покарання». Наведіть підстави для відмови в екстрадиції.

Список літератури:

Базов В. Кримінальна відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права: навч. посіб. Київ: Істина, 2003. 135 с.

Буроменський М. В. Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2–3 (33–34). С. 359–370.

Буроменський М. В. Міжнародне співробітництво України у сфері запобігання злочинності та боротьби з нею: [розд. 12]. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т.

Т. 5. Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. 2008. С. 738–770.

Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: монографія. Одеса: Фенікс, 2006. 223 с.

Касинюк О. В. Проблемні аспекти юрисдикції Міжнародного кримінального суду. *Право України*. 2005. № 3. С. 144–147.

Report on Preliminary Examination Activities (2018). ICC. The Office of the Prosecutor. P. 19–28. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/181205-rep-otp-PE-ENG.pdf>

Cassese A. International Criminal Law. 3d edition. Oxford University Press, 2017. 528 p.

Cryer R., Friman H., Robinson D., Wilmschurst E. An Introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge University Press, 2007. 522 p.

Hauck P. International Law and Transnational Organised Crime. Oxford International Law Library. 2015.

McClellan D. Transnational Organized Crime: A Commentary on the UN Convention and its Protocols. Oxford International Law Library. 2007.

Schabas W. The International Criminal Court (2nd Edition): A Commentary on the Rome Statute. Oxford International Law Library. 2015.

Stahn C. The Law and Practice of the International Criminal Court. Oxford International Law Library. 2015.

Правові акти:

Визначення агресії: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74#Text

[Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду](#) (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 р. №3-в/2001.

Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text

Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text

Конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30.11.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_149#Text

Конвенція про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_168#Text

Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25 січня 1974 р. (ETS № 082). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text

Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Інформаційні ресурси:

Міжнародний кримінальний суд: www.icc-cpi.int

Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії: www.icty.org

Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди: [https://unictcr.irmct.org](http://www.unictcr.irmct.org)

МОДУЛЬ 3. Міжнародне гуманітарне право

З а н я т т я 14. Міжнародне гуманітарне право як галузь міжнародного права

П л а н

1. Поняття і предмет міжнародного гуманітарного права.
2. Джерела та принципи міжнародного гуманітарного права.
3. Міжнародне гуманітарне право і споріднені галузі: міжнародне право прав людини, міжнародне кримінальне право і право колективної безпеки (*jus ad bellum vs jus in bello*).
4. Міжнародний Рух Червоного Хреста.
5. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права в українському законодавстві.

З а в д а н н я

1. У чому полягає головна ідея міжнародного гуманітарного права? Розкрийте зміст основних принципів міжнародного гуманітарного права. Сформуйте власний перелік з 10 основних правил поведінки воюючих під час війни.

2. В яких ситуаціях застосовується міжнародне гуманітарне право? Для чого відокремлювати збройні конфлікти від мирних ситуацій і ситуацій насильства (терактів, масових заворушень)? Чим відрізняються правові режими міжнародного гуманітарного права і права прав людини; чи можуть вони доповнювати один одного?

3. Чи має значення хто агресор і окупант в контексті міжнародного гуманітарного права (відмінність *jus in bello* від *jus ad bellum*)?

4. Назвіть основні ознаки міжнародного збройного конфлікту, хто може бути його сторонами, з якого моменту він вважається розпочатим і закінченим? Які джерела регулюють поведінку воюючих під час міжнародних збройних конфліктів? Дайте поняття комбатанта, назвіть категорії комбатантів. Чи мають цивільні особи право на безпосередню участь у воєнних діях, які ознаки та наслідки такої участі?

5. Правовий режим окупації: які обов'язки окупаючої та окупованої сторони? Чи може держава, територія якої була окупована, перекрити воду на окуповану територію?

6. Що таке опосередкований (проху) збройний конфлікт? Назвіть основні складові концепції «загального контролю». Хто є сторонами збройного конфлікту, що розпочався на території України в лютому 2014 р.?

7. Неміжнародний збройний конфлікт: охарактеризуйте обов'язкові елементи, сторони, правовий режим? Який статус мають учасники організованих збройних груп?

8. Дайте визначення воєнного об'єкту. Наведіть приклади воєнних об'єктів, цивільних об'єктів та об'єктів подвійного призначення.

9. Назвіть заборонені методи ведення війни. Що таке віроломство і чим воно відрізняється від воєнних хитрощів? Приведіть приклади воєнних хитрощів та віроломної поведінки.

10. Яких осіб захищає міжнародне гуманітарне право, які права вони мають?

11. Назвіть основні нормативні акти українського законодавства, що імплементують норми міжнародного гуманітарного права. Чи потребує українське законодавство удосконалень?

12. Чому в сучасному світі так часто порушують норми міжнародного гуманітарного права? Назвіть шляхи посилення дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

Список літератури:

Основна:

Жаровська І. М. Міжнародне гуманітарне право: навч. посіб. Київ: Атіка, 2010. 280 с.

Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / авт. передм.: Т. Р. Короткий, Є. В. Лук'янченко; вступ. ст. М. М. Гнатовський. Одеса: Фенікс, 2017. 40 с.

Мельцер, Нільс. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс. Додаткове видання. Київ: Делегація МКЧХ в Україні, 2020. 398 с.

URL: <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/Nils-Melzer-Comprehensive-introduction-to-IHL-UKR.pdf>

Міжнародне гуманітарне право: довід. для юристів громад. приймалень / М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель; Укр. Гельс. спілка з прав людини, Фонд підтримки фундамент. дослідж. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

Міжнародне гуманітарне право, жорстокі злочини та міжнародні кримінальні трибунали: презентація для Національної юридичної академії України. Б. м.: Нац. Акад. Права, 2004. 104 с.

Міжнародне гуманітарне право: посібник / [О. О. Войтенко, М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, А. О. Кориневич, В. М. Лисик, О. Р. Поєдинок, Н. В. Хендель]; за ред. Т. Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016–2017. 145 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/WEB_01.pdf

Репецький В. М., Лисик В. М. Міжнародне гуманітарне право: підручник. Київ: Знання, 2007. 467 с.

Deab, Asawy. International Humanitarian Law; ed. V. N. Denisov; National Academy of Sciences of Ukraine. [S. l.: s. n.], 1995. 226 p.

International Humanitarian Law. Geneva: Inter-Parliamentary Union (IPU), 2016. 128 p. (Handbook for Parliamentarians; № 25).

Law of War Manual – Department of Defense. The United States Department of Defense Law of War Manual, 2015. 1236 p.

Report on Preliminary Examination Activities (2018). ICC. The Office of the Prosecutor. P. 19–28. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/181205-rep-otp-PE-ENG.pdf>

Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Press Release: 17 March 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict. UK Ministry of Defence. Oxford University Press, 2005. 668 p.

Додаткова:

Антонович М. Міжнародне гуманітарне право у контексті міжнародних прав людини. *Український часопис міжнародного права*. 2005. № 2. С. 84–87.

Волинець Р. До питання ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 289–293. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/54.pdf>

Габрелян Г. В. Взаємодія міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного та кримінального права в питанні забезпечення права на здоров'я під час збройних конфліктів. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 232–237. URL:

<https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/41/40>

Гнатівський М. М. Європейський суд з прав людини та міжнародне гуманітарне право: захист права на життя. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 100, Ч. 1. С. 95–99. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_100%281%29_18

Горб Н. Відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права і Кримінальний кодекс України: проблеми та перспективи. *Український часопис міжнародного права*. 2006.

№ 2. С. 37–40. URL:
https://jusintergentes.com.ua/images/2006/2_2006-3.pdf

Кройтор О. І., Сенаторова О. В. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права в Україні. *Адвокат*. 2007. 10. С. 26–29.

Лисик В. Вплив Міжнародного комітету Червоного Хреста на розвиток гуманітарного права. *Український часопис міжнародного права*. 2006. № 2. С. 74–81. URL:
https://jusintergentes.com.ua/images/2006/2_2006-5.pdf

Маньгора В. В., Маньгора Т. В. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2023. № 3. С. 205–214. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/287255>

Попович В. П. Питання імплементации норм міжнародного гуманітарного права в чинне кримінальне законодавство України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2002. Вип. 17. С. 382–386.

Христова Г. О. Застосування права прав людини в ситуації збройного конфлікту та окупації. *Український часопис міжнародного права*. 2018. № 1. С. 83–91. URL:
<https://jusintergentes.com.ua/images/2018/1/Khrystova.pdf>

Ярмакі В. Х. Проблеми дотримання зобов'язань державами у сфері міжнародного гуманітарного права. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2003. №2. 2003. С. 78–83.

Henckaerts J.-M. Study on customary international humanitarian law: A contribution to the rule of law in armed conflict. *Український часопис міжнародного права*. 2005. № 2. С. 137–159.

Правові акти:

Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.:

– I Женевська конвенція – Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text

– II Женевська конвенція – Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text

– III Женевська конвенція – Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

– IV Женевська конвенція – Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

Додаткові протоколи до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.:

– Протокол I – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 08 червня 1977 р. (з поправками від 04.11.1993 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_911#Text

– Протокол II – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

– Протокол III – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми, від 8 грудня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g74#Text

Конвенція про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_168#Text

Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25

січня 1974 р. (ETS № 082). URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text

Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: затв. Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

Інтернет ресурси:

[ICRC databases on international humanitarian law](#) – база даних договорів, звичаєвих норм МГП та національного законодавства з імплементації.

[ICRC database on national implementation mechanisms](#) – база даних по імплементації міжнародного гуманітарного права.

[ICRC: Sassoli, Bouvier, Quintin and Grignon – How does law protect in war?](#) – оновлювана онлайн платформа, де систематизовано міжнародні і національні рішення та педагогічні ресурси з міжнародного гуманітарного права.

[ICRC Training centre](#) – Тренувальний електронний центр МКЧХ.

[Міжнародний кримінальний суд](#) – сайт Міжнародного кримінального суду.

[RULAC: Rule of Law in Armed Conflicts](#) – оновлюваний вебсайт-проект, що поточно кваліфікує ситуації застосування збройного насильства.

З а н я т т я 15.

Поняття і види збройних конфліктів

П л а н

1. Поняття збройного конфлікту, значення кваліфікації існуючого збройного конфлікту, кореляція термінів «війна», «збройний конфлікт» і «окупація». Ситуації, що не охоплюються МГП: масові заворушення, окремі акти насильства.

2. Міжнародний і неміжнародний збройні конфлікти, їх правові режими і типологія: критерії організованості повстанців, інтенсивності конфлікту і контролю над територією.

3. Сфера застосування МПП за колом осіб, за часом, за територією і за правовим режимом.

4. Опосередкований (проху) збройний конфлікт, концепція контролю з боку іншої держави за діями іррегулярних збройних формувань: справа Нікарагуа, справа Тадіча, справа Кіпру проти Туреччини.

5. Міжнародно-правова кваліфікація збройного конфлікту між Росією та Україною: темпоральна і територіальна сфера дії норм МПП. Статус учасників цього збройного конфлікту (статус членів організованих збройних груп).

Список літератури:

Основна:

Жаровська І. М. Міжнародне гуманітарне право: навч. посіб. Київ: Атіка, 2010. 280 с.

Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / авт. передм.: Т. Р. Короткий, Є. В. Лук'яненко; вступ. ст. М. М. Гнатовський. Одеса: Фенікс, 2017. 40 с.

Мельцер, Нільс. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс. Додаткове видання. Київ: Делегація МКЧХ в Україні, 2020. 398 с.

URL: <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/Nils-Melzer-Comprehensive-introduction-to-IHL-UKR.pdf>

Міжнародне гуманітарне право: довід. для юристів громад. приймалень / М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель; Укр. Гельс. спілка з прав людини, Фонд підтримки фундамент. дослідж. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

Міжнародне гуманітарне право, жорстокі злочини та міжнародні кримінальні трибунали: презентація для Національної юридичної академії України. Б. м.: Нац. Акад. Права, 2004. 104 с.

Міжнародне гуманітарне право: посібник / [О. О. Войтенко, М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, А. О. Кориневич, В. М. Лисик, О. Р. Поєдинок, Н. В. Хендель]; за ред. Т. Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016–2017. 145 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/WEB_01.pdf

Репецький В. М., Лисик В. М. Міжнародне гуманітарне право: підручник. Київ: Знання, 2007. 467 с.

Deab, Asawu. International Humanitarian Law; ed. V. N. Denisov; National Academy of Sciences of Ukraine. [S. l.: s. n.], 1995. 226 p.

International Humanitarian Law. Geneva: Inter-Parliamentary Union (IPU), 2016. 128 p. (Handbook for Parliamentarians; № 25).

[Law of War Manual – Department of Defense](#). The United States Department of Defense Law of War Manual, 2015. 1236 p.

Report on Preliminary Examination Activities (2018). ICC. The Office of the Prosecutor. P. 19–28. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/181205-rep-otp-PE-ENG.pdf>

Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Press Release: 17 March 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

[The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict](#). UK Ministry of Defence. Oxford University Press, 2005. 668 p.

Додаткова:

Виклики та загрози для культурної спадщини України в умовах збройної агресії РФ / Т. Короткий, Я. Савченко, Н. Хендель. *Український часопис міжнародного права*. 2022. № 4. С. 54–65. URL: <https://jusintergentes.com.ua/images/2022/4/08.pdf>

Гущин О. О. Особливості застосування норм міжнародного гуманітарного права в операціях із підтримання миру та безпеки.

Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 74. С. 102–111. URL: <http://apdp.in.ua/v74/18.pdf>

Кузьмін Е. Е. Щодо критеріїв визначення збройних конфліктів: їх значення для кваліфікації та типології конфліктних ситуацій. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2015. № 3. С. 195–201. URL: <https://prc.com.ua/3-2015/>

Майснер А. В. Агресія: проблеми визначення злочинного механізму за межами воєнізованого підходу. *Держава і право: Юридичні науки.* 2017. Вип. 75. С. 396–405. URL: <https://derzhava-i-pravo.com.ua/files/issues/Держава%20і%20право.%20Випуск%2075.%20ЮН.pdf>

Медведева М. Міжнародно-правові режими захисту довкілля у зв'язку зі збройним конфліктом. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2019. Вип. 1 (49). С. 45–50.

Порушення норм міжнародного гуманітарного права в умовах російської збройної агресії / О. М. Царенко, Б. М. Тична, Т. Ю. Федчук. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 4. С. 607–611. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/96.pdf>

Репецький В. М. Застосування міжнародного гуманітарного права у збройному конфлікті України. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія юридична.* 2015. Вип. 2. С. 368–373. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau_2015_2_38

Plavich V. P., Petrovska V. S. Legal status of temporarily occupied territories in accordance with international law. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство.* 2014. Т. 19. Вип. 4 (25). С. 63–69. URL: <http://heraldlaw.onu.edu.ua/article/view/44672>

Yurlov M. Application of international humanitarian law in the situations of annexation of Crimea and Sevastopol and the anti-terrorist operation in Ukraine. *Конституція як основа розвитку правової системи: VIII Тодиків. читання: зб. тез наук. доп. і*

повідомл. міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (2–3 жовт. 2015 р.). Харків: Права людини, 2015. С. 158–160.

Правові акти:

Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.:

– I Женевська конвенція – Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text

– II Женевська конвенція – Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text

– III Женевська конвенція – Женевська конвенція про поведження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

– IV Женевська конвенція – Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

Додаткові протоколи до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.:

– Протокол I – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 08 червня 1977 р. (з поправками від 04.11.1993 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_911#Text

– Протокол II – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

– Протокол III – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми, від 8 грудня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g74#Text

Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: затв. Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

Інтернет ресурси:

[ICRC databases on international humanitarian law](#) – база даних договорів, звичаєвих норм МГП та національного законодавства з імплементації.

[ICRC database on national implementation mechanisms](#) – база даних по імплементації міжнародного гуманітарного права.

[ICRC: Sassoli, Bouvier, Quintin and Grignon – How does law protect in war?](#) – оновлювана онлайн платформа, де систематизовано міжнародні і національні рішення та педагогічні ресурси з міжнародного гуманітарного права.

[ICRC Training centre](#) – Тренувальний електронний центр МКЧХ.

[Міжнародний кримінальний суд](#) – сайт Міжнародного кримінального суду.

[RULAC: Rule of Law in Armed Conflicts](#) – оновлюваний вебсайт-проект, що поточно кваліфікує ситуації застосування збройного насильства.

З а н я т т я 16. Право Гааги і право Женеви

П л а н

1. Категорії учасників / неучасників збройних конфліктів. Принцип розмежування воюючих і невоюючих, складнощі в сучасних конфліктах. Поняття безпосередньої участі у бойових діях.

2. Правовий статус і категорії комбатантів.

3. Особливий статус розвідників, добровольців, парламентарів, військових радників та приватних військових; статус найманців, шпигунів, цивільних, що беруть безпосередню участь у воєнних діях.

4. Військові та цивільні об'єкти. Засоби попередження перед і під час нападу. Система захисту культурних цінностей, об'єктів підвищеної безпеки у МГП.

5. Заборонені методи (військова тактика) ведення збройної боротьби.

6. Заборонені засоби (види зброї) ведення військових дій. Правові аспекти застосування ядерної зброї. Застосування технологій під час війни: кібератаки, дрони.

7. Захист жертв збройних конфліктів. Захист поранених, хворих та осіб, що зазнали аварії на морі. Захист медичного і духовного персоналу. Правове регулювання статусу осіб, що загинули або пропали без вісті.

8. Правовий статус військовополонених. Статус полонених в збройному конфлікті міжнародного характеру та опосередкованому конфлікті.

9. Захист цивільного населення в період збройних конфліктів. Правовий режим окупації, права та обов'язки контролюючої влади щодо цивільного населення окупованої території. Захист біженців та внутрішньо переміщених осіб. Гуманітарна допомога під час збройних конфліктів.

Список літератури:

Основна:

Гутник В. В. Процесуальні права учасників міжнародних збройних конфліктів у міжнародних судах: монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 302 с.

Жаровська І. М. Міжнародне гуманітарне право: навч. посіб. Київ: Атіка, 2010. 280 с.

Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / авт. передм.: Т. Р. Короткий, Є. В. Лук'янченко; вступ. ст. М. М. Гнатівський. Одеса: Фенікс, 2017. 40 с.

Мельцер, Нільс. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс. Додаткове видання. Київ: Делегація МКЧХ в Україні, 2020. 398 с. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/Nils-Melzer-Comprehensive-introduction-to-IHL-UKR.pdf>

Міжнародне гуманітарне право: довід. для юристів громад. приймалень / М. М. Гнатівський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель; Укр. Гельс. спілка з прав людини, Фонд підтримки фундамент. дослідж. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

Міжнародне гуманітарне право, жорстокі злочини та міжнародні кримінальні трибунали: презентація для Національної юридичної академії України. Б. м.: Нац. Акад. Права, 2004. 104 с.

Міжнародне гуманітарне право: посібник / [О. О. Войтенко, М. М. Гнатівський, Т. Р. Короткий, А. О. Кориневич, В. М. Лисик, О. Р. Поєдинок, Н. В. Хендель]; за ред. Т. Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016–2017. 145 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/WEB_01.pdf

Репецький В. М., Лисик В. М. Міжнародне гуманітарне право: підручник. Київ: Знання, 2007. 467 с.

Deab, Asawu. International Humanitarian Law; ed. V. N. Denisov; National Academy of Sciences of Ukraine. [S. l.: s. n.], 1995. 226 p.

International Humanitarian Law. Geneva: Inter-Parliamentary Union (IPU), 2016. 128 p. (Handbook for Parliamentarians; № 25).

Law of War Manual – Department of Defense. The United States Department of Defense Law of War Manual, 2015. 1236 p.

Report on Preliminary Examination Activities (2018). ICC. The Office of the Prosecutor. P. 19–28. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/181205-rep-otp-PE-ENG.pdf>

Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Press Release: 17 March 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict. UK Ministry of Defence. Oxford University Press, 2005. 668 p.

Додаткова:

Акімов М. О. Проблеми правового регулювання участі приватних воєнних компаній у збройних конфліктах. *VI наукові читання присвячені пам'яті В. М. Корецького*: зб. наук. пр. Київ: Ліра-К, 2013. С. 126–128.

Блистів Т. І. Нормативно-правове забезпечення в Україні питання утримання та поведження з військовополоненими та інтернованими особами в особливий період. *Інформація і право*. 2018. № 2. С. 117–123. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/273240>

Вознюк А. А., Жук І. В. Порушення законів і звичаїв війни: безпосередні об'єкти, предмети та потерпілі від злочину. Загальні положення «jus in bello». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 4 (100). С. 57–74. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/33>

Громовенко К. В. Особливості захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. *Правові новели*. 2022. № 17. С. 101–107. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/17_2022/14.pdf

Грушко М. В. Особливості несамовиконуваних та самовиконуваних норм щодо захисту військовополонених. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 122–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_5_20

Грушко М. В. Поняття «військовополонений» в міжнародному гуманітарному праві. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Одеса: Юрид. л-ра, 2010. Вип. 52. С. 377–387. URL: <http://apdp.in.ua/v52/63.pdf>

Костюк Н. П., Бахновська І. П. Порівняльна характеристика правового статусу комбатантів та найманців. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 4 (100). С. 126–136. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/38>

Магда С. О. Захист прав дітей в умовах воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2015. Вип. 20. С. 88–92. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/5870>

Манько М. В. «Незаконні комбатанти»: сучасні реалії. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 343–348. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/46/1-2013-pdf>

Проценко І. Сучасні міжнародно-правові засоби захисту права власності цивільних осіб під час збройних конфліктів. *Право України*. 2020. № 11. С. 91–109. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2020_11/pravo_2020_11_s6/

Третьцький С. В. Права медичного персоналу під час збройного конфлікту. *Осінні юридичні читання: тези доп. та наук. повідомл. всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Харків, 12–13 листоп. 2008 р.)*. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2008. С. 134–136.

Усманов Ю. І., Мартиневич А. В. Гуманітарний доступ у збройних конфліктах: сучасні виклики. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 143–158. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/252314>

Усманов Ю. І. Проблема цільових убивств у міжнародному гуманітарному праві. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25, № 1. С. 177–191. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/article/problema-tsilovikh-ubivstv-u-mizhnarodnomu-gumanitarnomu-pravi>

Marchukov D. Private Military Combatants: a modern trend in the Ancient Craft. *Український часопис міжнародного права*. 2005. № 2. С. 112–116.

Правові акти:

Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.:

– I Женевська конвенція – Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text

– II Женевська конвенція – Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text

– III Женевська конвенція – Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

– IV Женевська конвенція – Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

Додаткові протоколи до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.:

– Протокол I – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 08 червня 1977 р. (з

поправками від 04.11.1993 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_911#Text

– Протокол II – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

– Протокол III – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми, від 8 грудня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g74#Text

Угода про першочергові заходи щодо захисту жертв збройних конфліктів від 24 вересня 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_037#Text

Конвенція про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_168#Text

Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25 січня 1974 р. (ETS № 082). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text

Договір про заборону розміщення на дні морів і океанів та в його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення від 11 лютого 1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_385#Text

Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту від 14.05.1954 р. і два протоколи до неї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157#Text

Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.12.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text

Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів від 17 червня 1925 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_198#Text

Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та їх знищення від 10 квітня 1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_054#Text

Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13.01.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text

Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text

Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невивіркову дію, з протоколами I, II і III від 10 жовтня 1980 р. (з Поправкою до статті 1 Конвенції від 21 грудня 2001 р.): URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text

Протокол про засліплюючу лазерну зброю (Протокол IV) – Додатковий протокол від 13 жовтня 1995 р. до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невивіркову дію, від 10 жовтня 1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_894#Text

Протокол про вибухонебезпечні наслідки війни (Протокол V) від 28 листопада 2003 р. до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невивіркову дію, від 10 жовтня 1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c78#Text

Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення від 18 вересня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text

Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 25.05.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text

Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: затв. Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

Інтернет ресурси:

[ICRC databases on international humanitarian law](#) – база даних договорів, звичаєвих норм МГП та національного законодавства з імплементації.

[ICRC database on national implementation mechanisms](#) – база даних по імплементації міжнародного гуманітарного права.

[ICRC: Sassoli, Bouvier, Quintin and Grignon – How does law protect in war?](#) – оновлювана онлайн платформа, де систематизовано міжнародні і національні рішення та педагогічні ресурси з міжнародного гуманітарного права.

[ICRC Training centre](#) – Тренувальний електронний центр МКЧХ.

[Міжнародний кримінальний суд](#) – сайт Міжнародного кримінального суду.

[RULAC: Rule of Law in Armed Conflicts](#) – оновлюваний вебсайт-проект, що поточно кваліфікує ситуації застосування збройного насильства.

Навчальне видання

Електронне видання

ПОСІБНИК

для практичних занять з навчальної дисципліни
«Міжнародне право»

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Ступінь вищої освіти – бакалавр
Галузь знань – 08 «Право»
Спеціальність – 081 «Право»

У к л а д а ч і : СТЕШЕНКО Володимир Миколайович,
СЕРДЮК Олександр Васильович,
ТАРАСОВ Олег Володимирович,
СЕНАТОРОВА Оксана Василівна,
СІВАШ Олена Михайлівна,
ГАЛАН Вікторія Олександрівна,
АББАКУМОВА Дарина В'ячеславівна,
СОРОКУН Віталій Миколайович

Відповідальний за випуск *В. М. Стешенко*

Редактор *Л. В. Русанова*

Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*